

RAZGLEDNICE MAKSIMA GASPARIJA

Miha Špiček in Blaž Verbič

249

Ob pripravi večje občasne razstave *Maksim Gaspari: Ustvarjene podobe naroda* (Maksim Gaspari 2024) dr. Bojane Rogelj Škafar je Slovenski etnografski muzej (SEM) leta 2023 pridobil edinstveno zbirko razglednic Maksima Gasparija, ki jo je v desetletjih zbiranja ustvaril veliki poznavalec Gasparijevega dela in priznani zbiralec Marjan Marinšek (1941–2011). V svojem poklicnem delu se je v spomin najbolj zapisal kot vodja Kulturnega centra Ivana Napotnika v Velenju, bil je tudi eden od organizatorjev Pikinega festivala, ljubiteljsko pa se je ukvarjal z zbirateljstvom. Zbiral je prva berila s celega sveta, citre, šolsko opremo, navduševal pa se je tudi nad Gasparijevimi razglednicami. Njegova zbirka razglednic velja za eno najpopolnejših in najobsežnejših, vključuje izvirne avtografske razglednice, prvonatisne in natise. Zbirka uživa velik ugled med strokovnjaki, poznavalci in zbiratelji. Sestavlja jo 59 avtografskih in 406 natisnjenih razglednic. Zbiratelj Marjan Marinšek je pripravil prvo razstavo že leta 1986, sledilo pa ji jih je še več kot 50 v Sloveniji in med izseljenci po celem svetu. Njihov izbor sta leta 2007 s pisateljem Ivanom Sivec objavila v knjigi *Slovenska pravljica Maksima Gasparija* (Sivec 2007; Marinšek 2007). Marinškova zbirka je bogato dopolnila zbirko SEM, saj smo pred tem na Oddelku za dokumentacijo hranili le manjši del Gasparijevih razglednic.

Razstava je bila del spremljevalnega programa razstave *Maksim Gaspari: Ustvarjene podobe naroda*, na kateri je bilo predstavljenih 56 izvirnih avtografskih razglednic, deset razglednic iz cikla *Slovenske narodne noše* iz leta 1920, tri razglednice z motivom dedka Mraza iz leta 1952 ter izbor obsežne Marinškove zbirke v elektronski obliki.

Na razstavi *Razglednice Maksima Gasparija* (SEM, 27. 3.–7. 9. 2025, Razglednice 2025) je bilo na ogled 354 razglednic, razporejenih v deset poglavjih, ki so v grobem sledila ureditvi iz Marinškove knjige in so se delno prekrivala tudi s poglavji razstave Bojane Rogelj Škafar. Najzgodnejše so iz obdobja do prve svetovne vojne, najstarejša znana je iz leta 1903 in nosi naslov *Iz naroda za narod*, kar je bil slogan društva Vesna, ki je povezovalo slovenske in hrvaške študente umetnosti. Pomembno skupino predstavljajo razglednice z vojno motiviko, poznane kot *Vojska v slikah*, ki so izhajale med letoma 1914 in 1918 v dvanajstih serijah. Prvi dve skupini je izdal časopis *Bogoljub*, preostale pa *Ilustrirani glasnik*. Njihovi avtorji so bili slovenski slikarji Hinko Smrekar, Anton Koželj,

Ivan Vavpotič, Helena Vurnik, Valentin Hodnik in Maksim Gaspari, ki jih je ustvaril največ od vseh, kar 55. Večina razglednic je zasnovanih z dvojno podobo, saj prikazujejo vojaške prizore s fronte v dialogu s prizori iz domačih krajev, posebne pa so prav zaradi povezovanja vojne tematike z etnografsko dediščino. Na številnih so upodobljeni božični ali velikonočni motivi, ki prenašajo voščila vojakom in njihovim domačim. Nadaljevanje serije Vojska v slikah so deklaracijske razglednice, ki so bile propagandno orodje v podporo Majniški deklaraciji, politični izjavi, ki jo je dr. Anton Korošec prebral maja 1917 v dunajskem parlamentu in je zahtevala združitev Slovencev, Hrvatov in Srbov znotraj avstro-ogrske monarhije. Tem smo v poglavju dodali še razglednice, ki jih je Gaspari v plebiscitnem letu 1920 narisal v podporo priključitvi avstrijske Koroške Jugoslaviji, založnik je bil Narodni svet za Koroško. Na njih so jasno zapisana protinemška sporočila in podpora priključitvi k Jugoslaviji, Gaspari pa je zaničevanje Nemcev izrazil s karikaturο.

Utrinek z razstave *Razglednice Maksima Gasparija*, SEM, 2025 (foto Gregor Ilaš)

Najobsežnejši sta poglavji z božično-novoletnimi in velikonočnimi voščilnicami. Pri novoletnih in božičnih prevladujejo zimski motivi zasnežene pokrajine, zimskih radosti, krščanske motivike jaslic, Jezusovega rojstva, polnočnice v cerkvi, svetih treh kraljev in najrazličnejše šege omenjenega obdobja, kot so prerokovanje z vlivanjem svinca ali voska v mrzlo vodo, kajenja doma s kadilom, pisanje začetnic imen svetih treh kraljev na hišna vrata, tepežkanje, trikraljevski koledniki ... Gaspari je upodobil tudi povsem posvetne motive, kot so nazdravljanje s kozarcem vina, družina ob božičnem drevescu, starec v bogato ornamentiranem gorenjskem ovčjem kožuahu, na treh razglednicah je upodobil dedka Mraza. Velikonočne voščilnice pa prikazujejo pomladno prebujanje narave, pastirčke na paši, najrazličnejše velikonočne šege, kot so izdelovanje in blagoslov cvetnonedeljskih butar, prenašanje blagoslovljenega ognja z lesno gobo, velikonočni blagoslov jedil, barvanje pirhov in igre z njimi (sekanje, trkanje, kotaljenje), strašenje

boga z razbijanjem starega pohištva in lesenih škafov, ropotanje z ragljami, streljanje z možnarji ter velikonočne procesije.

Gaspari je upodobil prizore šeg življenjskega cikla od krsta, dvorjenja in snubitve, praznovanja godu, poroke ter pogreba. Od preostalih šeg letnega cikla je predstavil pustni čas z razglednico fantazijsko konstruiranega kurenta, jurjevanje v Beli krajini in novoletne kolednike.

Poleg upodabljanja letnih in življenjskih šeg je Gaspari na razglednicah prikazal tudi prizore iz vsakdanjega življenja, kot so kmečka opravila, otroci pri igri, kovači pri delu, čebelarji z otroki ob čebelnjaku, družabno življenje, ljubezenski in gostilniški prizori, ples in zabava z godci ter desetnica in deseti brat.

V posebnem poglavju so predstavljene tako imenovane narodne noše. Pri upodabljanju noš je Gaspari močno posegel po tipizaciji in idealiziranju podobe slovenskega človeka. Ob tem je izrazil svojo interpretacijsko umetniško svobodo, združevanje različnih, njemu likovno zanimivih oblačilnih sestavin v novo izmišljeno celoto, s čimer je ustvaril stereotipizirano »narodno nošo« oziroma pripadnostni kostum. Za založbo Umetniška propaganda je po Goldensteinovih bakrorezih ustvaril serijo desetih razglednic z interpretacijami noše iz 19. stoletja.

Gaspari je na nekaj razglednicah upodobil ikonografski lik t. i. slovenske Marije z otrokom z razpoznavnimi narodnimi sestavinami. Marija ima na glavi avbo ali pečo, v ozadju so tipizirane sestavine stavbne dediščine in pokrajina, ki jo lahko prepoznamo kot slovensko. Mariji je okoli glave pogosto dodal svetniški sij, v nekaj primerih tudi otroku.

Gaspari je na razglednicah upodobil tudi nekatere svetnike. Številčno izstopata sv. Ciril in Metod, kar pripisujemo dejstvu, da je bila Družba sv. Cirila in Metoda eden večjih založnikov njegovih razglednic. Upodobil je še sv. Jurija na belem konju in v boju z zmajem ter pastirja sv. Izidorja. Ustvaril je razglednico z motivom hišnega blagoslova, na kateri je poleg Marije, Jožefa in Jezusa upodobil še sv. Tereziko, sv. Florjana ter sv. Cirila in Metoda.

Gaspari je ustvarjal tudi promocijske razglednice. Za številne naročnike je upodobil motive, ki so oglaševali njihovo obrt, dejavnost ali širili njihovo idejo. Ustvaril je razglednice kočice na Kamniškem sedlu, Hotela Tivoli v Ljubljani, Hotela Dobrava na Bledu, Salezijanskega zavoda na Rakovniku, Staretove tovarne vozov iz Kamnika, tekstilne tovarne Frana Derende iz Ljubljane ... Sodeloval je z orlovsko in sokolsko organizacijo, v samozaložbi pa je izdal celo razglednico s protialkoholno tematiko.

V prihodnosti bomo zbirko Gasparijevih razglednic še načrtno dopolnjevali, v našem arhivu smo na primer odkrili še dve neobjavljeni – eno avtografsko, ki jo je Gaspari leta 1948 poslal takratnemu ravnatelju Borisu Orlu, in eno, ki jo je poslal kolektivu Etnografskega muzeja.

Vitrina s filatelističnim gradivom po Gasparijevih motivih, SEM, 2025 (foto Maja Kostrič Grubišič)

Na razstavi *Razglednice Maksima Gasparija*, ki je bila med 27. marcem in 7. septembrom 2025 postavljena v prvem nadstropju steklenega prizidka razstavne hiše SEM, je bilo na ogled 354 razglednic in tri velike foto povečave. Razstavo smo dopolnili še z dvema vitrinama. V prvi smo razstavili 11 ovitkov za serije Gasparijevih razglednic. Najstarejši je za serijo šestih razglednic, ki jih je leta 1917 izdala papirnica Marije Tičar, najmlajši pa je za serijo štirih razglednic iz leta 2006, ki jih je izdal Marjan Marinšek. V drugi vitrini pa smo predstavili filatelistično gradivo, ki prikazuje Gasparijeve motive; pripravili smo jo v sodelovanju s Pošto Slovenije in priznanim slovenskim filatelistom Jankom Štampflom. Na ogled so bili Gasparijevi motivi z naslovi Božič – Slovenci pri jaslicah (znamka, ovitek prvega dne in esej, leto izida 1993), Novo leto – koledniki (znamka, ovitek prvega dne in zvežček z 12 znamkami, leto izida 2015), Novo leto – Dedek Mraz (znamka, ovitek prvega dne in zvežček z 12 znamkami, leto izida 2016) in Božič – Kristusovo rojstvo (ovitek prvega dne, leto izida 2018).

Izbor 40 razglednic smo med 30. junijem in 31. julijem 2025 v obliki povečav prikazali še na Krakovskem nasipu v Ljubljani na zunanji panojski razstavi *Podobe naroda na razglednicah Maksima Gasparija*. Glede na poglavja razstave *Razglednice Maksima Gasparija* in motiviko smo jih razporedili v pare in s tem oblikovalsko rešili specifično tovrstnega razstavnega medija.

Avtorji obeh razstav smo bili dr. Bojana Rogelj Škafer, Miha Špiček in Blaž Verbič.

Zunanja panojska razstava Gasparijevih razglednic na Krakovskem nasipu
v Ljubljani, 2025 (foto Maja Kocjan)

REFERENCE

MAKSIM GASPARI

2024 *Maksim Gaspari: Ustvarjene podobe naroda* (razstava), avtorica Bojana Rogelj Škafar, SEM, 24. oktober 2024–31. oktober 2025. <<https://www.etno-muzej.si/sl/razstave/maksim-gaspari-ustvarjene-podobe-naroda>> [1. 10. 2025].

MARINŠEK, Marjan

2007 *Slovenska pravljica Maksima Gasparija 2: Gasparijeve razglednice, ilustracije in jaslice*. Koper: Ognjišče.

RAZGLEDNICE

2025 *Razglednice Maksima Gasparija* (razstava), avtorji Miha Špiček, Blaž Verbič in Bojana Rogelj Škafar, SEM, 27. marec 2025–24. avgust 2025. <<https://www.etno-muzej.si/sl/razstave/razglednice-maksima-gasparija>> [1. 10. 2025].

SIVEC, Ivan

2007 *Slovenska pravljica Maksima Gasparija 1: Povest o Gasparijevem življenju ter dokumentarno gradivo*. Koper: Ognjišče.